

Diplomatik Anlaşmazlıklar Bağlamında Angela Merkel Dönemi Almanya'nın Çin Politikasına Sosyal İnşacı Yaklaşım

Ahmet Ziya Akın¹

Makale Türü: Derleme

Geliş Tarihi / Submitted: 26.03.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 14.11.2021

Yayın Tarihi / Online Publication: 30.11.2021

Özet: Soğuk Savaş döneminde Federal Almanya'nın dış politika ekseninde Batı, özelde ise transatlantik ilişkilerine paralel biçimde yürütülmüş, bu durum Almanya-Çin ilişkileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. 1990 yılında Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi sonrasında Almanya Federal Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak uluslararası siyaset sahnesinde yerini alması, Almanya'nın dış politikadaki kimlik, ulusal çıkar ve güvenlik stratejilerinin yeniden tanımlanması konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar Sosyal İnşacılık kuramı perspektifinden incelendiğinde, Almanya'nın Çin'e yönelik dış politikasında Angela Merkel döneminde (2005-2021) dış politika çizgisinin “norm ve değerler temelinde” şekillendiği iddia edilebilir. Bu çalışma, Merkel dönemi Almanya-Çin ilişkilerindeki büyük diplomatik krizleri merkeze alarak Sosyal İnşacı kuram çerçevesinde bir değerlendirme sunmaktadır. Bu değerlendirmeler Merkel-Dalai Lama görüşmesi, Güney Çin Denizi sorunu ve 2014 Hong Kong protestoları olmak üzere üç örnek olay üzerinden incelenmiştir. Bu doğrultuda Merkel dönemi Almanya'sının Çin politikasında gerilimlerin arttığı dönemlerde kimlik, çıkar ve değer kavramlarındaki süreklilik ve değişim ile dış politika tercihlerine etkileri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Çin, Stratejik Ortaklık, Kimlik, Sosyal İnşacılık

1. Giriş

Almanya Federal Cumhuriyeti, günümüzde uluslararası siyaset arenasında siyasi ve ekonomik gücü ile ön plana çıkan, Avrupa Birliği'nin (AB) lo-

komotif devletlerinden ve kıtanın önemli aktörlerinden birisidir. Bununla birlikte Almanya, AB gibi ulus-üstü veya Birleşmiş Milletler (BM), NATO, AGİT gibi uluslararası örgütler içerisinde aktif bir şekilde yer alarak uluslararası diyalogun geliştirilmesine katkıda bulunan önemli bir devlet konumdadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya'nın dış politikasında süreklilik ve değişim tartışmalarının² gündeme gelmesiyle Almanya'nın yeni dış politika stratejilerinin nasıl şekilleneceğine dair farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşler doğrultusunda Almanya'nın dış politikada karar alma süreçlerinin Soğuk Savaş döneminde Batı bloğu içerisindeki kararlardan farklılaşp farklılaşmadığına yönelik tartışmalar yaşanmıştır.

Alman siyaset bilimci Andersen ve Woyke Soğuk Savaş sonrasındaki on yıllık süreçte en kazançlı çıkan devletin Almanya olduğunu belirtmiştir. Yazarlara göre tam egemen bir devlet haline gelen Almanya hem nüfus gücü hem de artan ekonomik gücü ile çevresinde Avrupalı müttefiklerinin yer aldığı güvenli bir merkez haline gelmiştir (Andersen ve Woyke, 2013: 25-31). Soğuk Savaş döneminde Batı bloğu içerisinde yer alan Batı Almanya, diğer devletler ile olan diplomatik ilişkilerini Batı değerleri ve normları çerçevesinde sınırlı bir biçimde kurabilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Almanya'nın Avrupa'nın göbeğinde potansiyel bir merkezi güç haline geldiği görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen 11 Eylül saldırıları ve akabinde 2003 Irak müdahalesi, Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye dâhil edilerek bir genişleme süreci yürütülmesi gibi gelişmeler Almanya'nın uluslararası konjonktürün gerektirdiği şekilde ulusal çıkarlarını ve güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmuştur.

Almanya'nın Çin'le Soğuk Savaş döneminde sınırlı bir diplomatik ilişkiye sahip olduğu, yumuşama dönemi (1970-1990) ile kademeli ve sınırlı bir biçimde gelişen ilişkilerin Soğuk Savaş sonrası dönemde giderek ivme kazandığı görülmektedir. Uluslararası ilişkiler yazınında Almanya'nın Çin'e dönük dış politikasının farklı yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. İkili ilişkilere ilişkin çalışmalar yoğunlukla Neo-realizm, Neo-liberal Kurumsalcılık ve Sosyal İnşacılık kuramları çevresinde kaleme alınmıştır.

2. Almanya dış politikasındaki süreklilik ve değişim tartışmalarında farklı perspektiflerin ele alındığı çalışma için bkz. Kemal İnat (2009) "Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası: "Normalleşme'nin Son Adımları", Bilgi Dergisi Cilt:11 Sayı.1 s.3-4

Sosyal İnşacılık kuramı çerçevesinde, Almanya dış politikasındaki kimlik ve norm kavramlarına yer verilen öncü çalışmaların Hanns Maull tarafından (Maull, 1990; Maull, 1992) kaleme alındığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Almanya'nın birleşme sonrası dış politikasında sivil güç kimliğinin ön plana çıkması ve bu durumun rol teorisi çerçevesinde ele alındığı (Knut Kirste ve Maull, 1996; Harnisch ve Maull, 2001; Wolff, 2013) çalışmaları, bir aktör olarak Almanya'nın kimliğini oluşturan önemli bir parametre olarak tarihsel belleğin yeri ve işlevinin incelendiği (Banchoff, 1996; Dalgaard-Nielsen, 2005) çalışmalar takip etmiştir. Almanya dış politikasında Soğuk Savaş döneminden 1995 yılına kadar geçen süredeki kurumsal ve siyasi transformasyonu ortaya koyan (Banchoff, 1996a), AB entegrasyon sürecinde Alman kimliğinin ön plana çıkan noktaların ele alındığı (Banchoff, 1999; Liebert, 2010) çalışmalar da mevcuttur. Peter Katzenstein (1997) ise Almanya'nın bir aktör olarak içselleştirmiş olduğu değerlerin, Avrupa siyasetinde “ehlileşen bir güç” haline geldiğini ifade etmiştir. Bunlara ek olarak, “politik kültür” kavramı üzerinden Almanya dış politikasına Neo-realist perspektiften getirilen analizlere Duffield (1998) tarafından bazı eleştiriler sunulmuştur. Almanya dış politikası analizlerinde birleşme sonrası döneme dış politika stratejilerinin normlar doğrultusunda irdelendiği (Wagner, Boekle ve Rittberger, 1999), Bu kapsamda normatif yapıların dâhil edildiği (Bosold ve Achraimer, 2011), Merkel döneminde Almanya dış politikasının normatif bir dönüşüm çerçevesinde geçirdiği değişimi ortaya koyan (Schnellbach ve Man, 2015) çalışmalar kaleme alınmıştır. Bununla birlikte Gaskhart ve Oppermann (2019) tarafından Almanya dış politikasında değer ve çıkarların çatıştığı iddiasının ele alındığı güncel çalışmalar da mevcuttur.

Daha özeldir Almanya-Çin ilişkilerini irdeleyen yazın incelendiğinde diplomatik araçların önemli bir inşa aracı olarak ele alındığı (Levy, 2010, 2014) ve Almanya-Çin ilişkilerindeki değer çatışmalarının konu edinildiği (Heberer ve Senz, 2011) görülmektedir. Kundnani ve Parello-Plesner (2012) tarafından Almanya ve Çin arasındaki ilişkilerin “özel bir ilişkiye” evrilme süreci ele alınmıştır. Almanya-Çin ilişkilerinde değer ve çıkar dengesini ve değerlerin maddi çıkarları destekleyici fonksiyonu ise Huang (2019) tarafından incelenmiştir. Almanya'nın Çin politikasında kültürel ilişkilerin diplomatik bir araç olarak değerlendirildiği (Bauersachs, 2019) ve dış kültür politikasında değerlerin konumu ve işlevine yönelik çalışma

da (Maaß, 2013) mevcuttur. Almanya-Çin ilişkileri üzerine Türkçe literatürde güncel ve önemli bir katkı olarak Özlem Zerrin Keyvan (2019: 261-286) tarafından kaleme alınan kitap bölümünde kapsamlı stratejik ortaklık konsepti irdelenmiş ve ekonomik ilişkilerin diğer siyasi ve kültürel ilişkilerin derinleşmesine katkı bulunduğu vurgusu yapılmaktadır.

Sözü edilen bu çalışmaların temel ortak noktası, pozitivizm etkisindeki Uluslararası İlişkiler teorilerinin dış politika analizlerine dâhil etmediği veya dışladığı kimlik, kültür, norm ve değerler gibi kavramların dış politika analizlerine dâhil edildiği çalışmalar olmasıdır. Bu çalışmada ise sosyal unsurların ve düşünsel yapıların Merkel döneminde dış politika içerisindeki belirleyici rolü irdelenmekte, bu amaçla Merkel dönemi Çin politikası ele alınmaktadır. Çalışma bu yönüyle hem Almanya dış politikası araştırmalarına Sosyal İnşacı kuram perspektifinden bir katkı sunmakta hem de Almanya-Çin ilişkilerindeki mevcut sosyal yapıların işlevini ön plana çıkarmaktadır.

Almanya dış politikasına Sosyal İnşacı perspektiften bir inceleme getirilecek ise bu kavramların Almanya dış politikasındaki yeri ve etkisi ortaya konmalıdır. Bu amaca ulaşabilmek adına nedensel açıklamaya dayalı çalışmanın temel araştırma sorusu “Merkel döneminde Almanya ve Çin arasındaki diplomatik anlaşmazlıklarda norm ve değer temelli bir dış politika çizgisinin hâkim olduğu söylenebilir mi?” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci araştırma sorusu ise “Sosyal ve düşünsel yapıların Merkel dönemi Almanya-Çin ilişkilerindeki siyasal anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasındaki rolü nedir?” şeklindedir. Çalışma “Merkel dönemi Almanya’nın Çin politikasında meydana gelen diplomatik anlaşmazlıklarda sosyal ve düşünsel yapılar iki ülke arasındaki maddi çıkarları destekleyici bir niteliğe sahip olduğunu” iddia etmektedir.

Makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Sosyal İnşacılık kuramının kimlik, kültür ve çıkar kavramlarına olan yaklaşımı ve bu kavramsalara dış politika yapım süreci içerisindeki yeri ve işlevi hakkında teorik bir çerçeve sunulmaktadır. İkinci bölümde ise Almanya’nın kimliğini, kültürünü ve değerlerini şekillendiren sosyal ve düşünsel yapılar odaklanılmaktadır. Merkel liderliğinin önemli karar alıcı olarak dış politikanın şekillenmesindeki rolü üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde ise Merkel dönemi Almanya’nın Çin politikası Sosyal İnşacı kuram çerçevesinde ele alınmakta ve iki ülke arasındaki diplomatik anlaşmazlıkların öz-

neler-arası ilişkilere ve Almanya'nın Çin politikasındaki yönlendirici etkisine odaklanılmaktadır. Bu amaçla incelenmek üzere üç örnek olay belirlenmiştir. Bu örnek olaylar sırasıyla Merkel Dalai-Lama görüşmesi, Güney Çin Denizi Sorunu ve 2014 Hong Kong protestoları olarak seçilmiştir. Söz konusu örnek olaylar Almanya ve Çin arasındaki kimlik farklılıkları ve değer çatışmaları ekseninde yaşanan düşünce özgürlüğü, insan hakları ve hukukun üstünlüğü meselelerine dair görüş ayrılıklarını net bir şekilde inceleme fırsatı vermektedir.

2. Sosyal İnşacılık Kuramında Kimlik Kavramı ve Dış Politika ile İlişkisi

Uluslararası İlişkiler içerisinde meydana gelen değişimlerin, hâkim teoriler tarafından anlama ve açıklamada yeterli olmadığı ortaya çıkınca disiplin içerisindeki epistemolojik ve ontolojik tartışmalar ivme kazanmış, bunun sonucunda yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Yeni yaklaşımlar geleneksel kuram ve teorilerden farklılaşacak biçimde, pozitivist epistemolojinin ve maddi kapasitelerin dış politikayı açıklama konusunda yetersiz kaldığını iddia etmekte ve sosyal unsurların dış politika analizlerine dâhil edilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır (Arı, 2013: 499). Bu kapsamda 1980'li yıllarda ortaya çıkan önemli yaklaşımlardan birisi de Sosyal İnşacılık kuramıdır. Esasında bir Uluslararası İlişkiler disiplini teorisi olmayan İnşacılık, ilk defa Uluslararası İlişkiler disiplini ile Nicholas Onuf tarafından 1989 yılında kaleme alınan *World of Our Making* eseri ile kazandırılmıştır (Ateş, 2008: 215). Onuf'un Uluslararası İlişkiler disiplinine taşıdığı Sosyal İnşacılık kuramı en temel tanımıyla uluslararası ilişkiler dünyasında meydana gelen olayların “insanların ve toplumların birbirini inşa etmesi ya da oluşturması” sürecidir (Onuf, 2013: 36).

Nicholas Onuf'un öncülük ettiği bu yeni yaklaşım Alexander Wendt tarafından daha derin çözümlenmeler yapılarak Uluslararası İlişkiler disiplini içerisine entegre edilmiştir. Wendt'in 1999 yılında *Social Theory of International Politics* başlıklı çalışması ile literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Wendt Sosyal İnşacılık kuramı ile ilgili temel kavramları detaylı bir biçimde ele almıştır. Yazar uluslararası siyasetin anlamlandırılabilmesi için aktörlerin sahip olduğu kimlikler ile tanımladıkları çıkarlar arasında öznel-arası bir bağlılığın mevcut olduğunu, bahsi geçen kimlik-çıkâr yapısının

uluslararası sistem içerisindeki değişen koşullar ile karşılıklı bir inşa süreci içerisinde yer aldığı iddia etmektedir (Wendt, 1992: 422).

Kimlik kavramı, Sosyal İnşacılık kuramının temelini oluşturmakla beraber uluslararası sistemin temel aktörleri kabul edilen devletlerin eylemlerini doğrudan şekillendiren bir niteliğe sahiptir. Sosyal İnşacılık kuramının kimlik yorumlamasıyla birlikte devletlerin eylemlerini güç ve maddi çıkarılara indirgeyen Neo-realist ve Neoliberal görüşlere karşı bir eleştiri niteliği kazanmıştır. Wendt'e göre kimlik kavramını oluşturan iki tür düşünce mevcuttur. Bu düşünceler "benliğe" ve "ötekiye" ait iki farklı özne etrafında inşa edilmektedir. Diğer bir deyişle, Sosyal İnşacılık kuramı açısından kimlikler hem iç politika hem de dış politika yapılarının bir ürünü olarak yorumlanmaktadır (Wendt, 2012: 279).

Sosyal İnşacılık kuramı içerisinde kimlik ve çıkarlar arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Her şeyden önce, aktörlerin kimlikleri dünyayı yorumlayış biçimindeki ortak anlamlar, varsayımlar ve yorumlar aracılığıyla meydana gelen yapılardır (Adler, 1997: 324). Rasyonalist teoriler, kimlik ve çıkar kavramı da dâhil içsel faktörleri göz ardı ederek, başta sistemin yapısı olmak üzere dışsal olarak nitelendirilen faktörlerin aktör davranışları üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır (Wendt, 1994: 384; Ruggie, 1998: 879). Ancak Sosyal İnşacılara göre kimlik kavramı karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan bir yapıyı ifade etmektedir. Bu etkileşim Sosyal İnşacılık kuramı içerisinde sosyalleşme olarak adlandırılan bir süreci ifade etmektedir. Kimlik ve çıkarların şekillenmesinde sosyalleşme süreci sürekli ve değişken bir etkileşim süreci anlamına gelmektedir. Örnek olarak, birbirlerini düşman olarak nitelendiren iki devletin, tarihsel süreç içerisinde sürekli ve değişken olan sosyalleşme eyleminin içerisinde yer alması sonucunda ortak anlayışlar geliştirebildiği takdirde bu ilişkilerin niteliğinin dostça bir ilişkiye evrilebilmesi mümkündür (Collins, 2017: 91). Ancak bu durum tam tersi şeklinde de gelişebilir. Bu açıdan sosyalleşme süreci, "ben" in kimlik ve çıkarlarının sürekli ve değişken biçimde "ötekinin" eylem ve anlayışlarına göre inşa edildiği önemli bir kavram olarak Sosyal İnşacılık kuramı içerisinde yerini almaktadır.

Kimlikler aktörlerin sahip olduğu basit bir davranış kalıbından ibaret değildir. Wendt'e göre temel olarak kimliğin, aktörlerin sahip olduğu kurumsal ve sosyal olmak üzere iki farklı türü mevcuttur. Kurumsal kimlikler aktörlerin içsel olarak kendi özünde bulunan, diğer aktörler ile ilişkiler kur-

madan önce sahip olduğu tek bir kimliği ifade etmektedir. Sosyal kimlikler ise aktörün ötekini perspektifini merkeze alarak kendisini konumlandığı, aktörün kurumsal kimlikten farklı olarak birden fazla sahip olabildiği kimlik türünü ifade etmektedir (Wendt, 1994: 385). Bu noktada ana aktörlerin devletler olduğu göz önüne alındığında, devletlerin yapı içerisindeki çıkar ve eylemlerini bir araya getiren dış politika stratejilerini yalnızca kendi yorum ve değerleri üzerinden değil, diğer aktörlerin perspektiflerinin de yorumlanarak ürettiği söylenebilir.

Dış politika stratejilerinin şekillenmesi sürecinde dünyaya dair gerçeklik algısının inançlar üzerinden de inşa edildiği görülmektedir. Frederking'in (2003: 364) ifade ettiği üzere inançlar temel olarak “dünya ile ilgili varsayımlarımızı meydana getiren sosyal unsurlardır”. İnançlar, kimliklerden farklı olarak aktörlerin dünyanın yorumlanması noktasındaki ortak veya paylaşılan düşünceleri ifade etmektedir. Aktörlerin sahip olduğu ortak anlamlar ve paylaşılan bilgilerin, aktörlerin eylemleri üzerindeki etkisi dünyanın “nasıl anlaşıldığı” ve dünyaya karşı “nasıl tepki verildiği” açısından önem arz etmektedir (Collins, 2017: 93). Bu anlama ve tepki verme süreci, aktörün içselleştirdiği değerlerle şekillenen kurumsal kimliği üzerinde doğrudan ve belirleyici bir etkiye sahiptir.

Sosyal İnşacıların inanç ve paylaşılan değerlere ek olarak üzerinde durduğu bir diğer kavram da kültür kavramıdır. Bunun sebebi her şeyden önce uluslararası yapının aktörlerin çıkar ve eylemleri üzerindeki etkisinin verili bir biçimde ele alındığı rasyonalist teorilerin aksine, kültür ve kültürün oluşum süreçlerinin aktörün kimlik, çıkar ve eylemleri ile bağdaştırılarak neden-sonuç ilişkisinin anlamlı bir biçimde kurulabildiği iddiasıdır. Bu doğrultuda Katzenstein'in (1996: 6) tanımladığı biçimiyle kültür “bir sistemde mevcut olan sosyal aktörlerin kimler olduğu, hangi işlevlerde bulunduğu ve birbirleriyle nasıl bir ilişki içerisinde bulduklarını tanımlayan hem değerlendirme standartları hem de bilişsel standartlar” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kültürün dış politika üzerindeki etkisine ilişkin yapılmış önemli bir çalışma olarak Peter Katzenstein'in editörlüğünde literatüre kazandırılan “National Security Culture” başlıklı kitabında öne sürüldüğü üzere, aktörlerin sahip olduğu ulusal kültürün dış politikada çıkarların ve güvenlik tehditlerinin tanımlanması noktasındaki önemli rolüdür. Bu kitabın içerisinde yer alan Thomas Berger'in (1996) makalesinde Almanya ve Japonya örnekleri

üzerinden bu iki ülkede 1945 öncesinde izlenen revizyonist ve askeri güce dayalı politikaların 1945 sonrası dönemde izlenen pasif ve barışçıl politikalara evrilme süreci ele alınmaktadır. Berger'e göre söz konusu iki devletin İkinci Dünya Savaşı'nda almış olduğu yenilgiler, savaş sonrası dönemde güç kullanımını kısıtlayan bir dış politika anlayışının hakim olmasına kapı araladığını ortaya koymaktadır

Wendt Hobbes'un felsefi görüşlerinden etkilenerek şekillendirdiği kültürü tanımlarken, "ben" ve "öteki" kimliklerinin ontolojik varlığını tehdit eden ya da saldırgan niyet içeren düşünceleri ve bir şiddet düzeyi beklentisini barındırdığını vurgulamaktadır (Wendt, 2012: 322). Bu kültür aynı zamanda realizmin devletleri ve uluslararası sistemi hangi varsayımlar ve ön kabuller üzerinden yorumladığını da ortaya koyması açısından önemlidir. Sosyal İnşacılar göre kolektif kimlik, belli bir grubun sahip olduğu ve diğer aktörlerden farklılaştığı bir aidiyet duygusu üzerinden inşa edilmektedir. Nitekim ortak değerlerin "biz" kavramını oluşturarak, diğer aktörlerin "öteki" veya "onlar" olarak tanımlanması ile gruplar arasındaki kültürel farklılaşmalara yoğunlaşarak "öteki" kimliğinin inşa edildiği bir süreç yaşanmaktadır (Pamuk, 2014: 44). Böylece grup içerisindeki aktörlerin yapıya dair paylaştığı ortak düşünceler ve fikirlerin, kolektif eyleme yön veren önemli unsurlardan birisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

3. Almanya'nın Dış Politikasında Sosyal Unsurlar

Sosyal İnşacılık kuramının diğer rasyonalist yaklaşımlardan ayrıldığı önemli nokta, dış politika yapım sürecinin açıklanmasında güç kavramı ve güç dengesini yok saymadan, bir aktör olarak devletlerin bireysel ve kolektif kimliklerinin dış politika yapım sürecindeki önemine dikkat çekilmesidir. Ancak sosyal normların dış politika içerisindeki yerini vurgularken, özellikle rasyonalist yaklaşımlar ile ortak biçimde kabul edilen ve her aktörün korumayı hedeflediği bazı temel çıkarların varlığı da göz ardı edilmemelidir. Bu çıkarlar Wendt (1999: 235-237) tarafından realist ve Neo-realist yaklaşımlar içerisinde de sıklıkla vurgulanan fiziksel güvenliği korumak, özerkliği korumak, ekonomik refahı sağlamak ve kolektif benliği korumak olarak sıralanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki devletli bir Almanya'nın varlığı, 1990 yılındaki birleşmeye kadar Almanya kimliğini şekillendiren

önemli bir periyottur. Günümüz Almanya dış politikasına hakim olan değer ve inançların temelleri Soğuk Savaş yıllarında dönemin ruhuna uygun olarak Batı ile entegre bir dış politika çizgisi üzerinden temellendirilmiştir.

Uluslararası sistem içerisinde Almanya'nın kimliğini şekillendiren önemli unsurlardan ilki ulusal tarihtir. Sosyal İnşacılık kuramı açısından ulusal tarih, kimliğinin önemli bileşenlerinden birisi olarak kültürel ve siyasi bağlamları nedeniyle önem arz etmektedir (Hopf, 1998: 165). Almanya'nın Nazi iktidarı dönemindeki yayılmacı ve saldırgan dış politikası sonrasında Almanya dış politikasına güç kullanımına karşı şüpheci bir refleks oluşmasına ve “sivil güç” konseptinin benimsenmesine neden olmuştur. Özellikle 1990 sonrası dönemden itibaren Almanya dış politikasında önemli kavramlardan birisi haline gelen sivil güç konsepti ilk defa François Duchêne (1973: 19) tarafından 1970'lerin başında kavramsallaştırılmış³, Almanya dış politikasında sivil güç konseptine ilişkin öncü çalışmalar ise Alman siyaset bilimci Hanns Maull tarafından kaleme alınmıştır. Maull (2000: 14), Duchêne'in kavramsallaştırmasına ek olarak, sivil güç konseptinin bir devletin dış politikasında kurumsallaşana kadar geçen sürede karar alıcıların nasıl davranacaklarına yönelik karmaşık yapıdaki normlar, inançlar, tutumlar ve algılar bütünü ile ilişkilerine eğilmiştir. Özetlenecek olursa, Soğuk Savaş döneminden itibaren Almanya, geçmişteki revizyonist pratiğin aksine güç kullanımını kısıtlayan, liberal değerlerin ve ekonomik entegrasyonun ön plana çıkarıldığı bir dış politika çizgisi takip etmiştir.

Almanya'nın kimliğini şekillendiren önemli unsurlardan bir diğeri ise “ticaret devleti” karakteristiğidir. Soğuk Savaş döneminde Batı bloğu içerisinde 1952 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla başlayan süreçte güçlü bir bölgesel ekonomik entegrasyon içerisine dahil edilen, Almanya'nın zaman içerisinde bir “ticaret devleti” niteliği kazanmıştır. Almanya'nın birleşme sonrası dönemde AB içerisinde artan siyasi ve ekonomik ağırlığına paralel olarak askeri gücün yerine yumuşak güce önem veren, tica-

3. François Duchêne tarafından kavramsallaştırılan sivil güç kavramı 1973 yılında yayınlanan makalesinde Avrupa Birliği'nin genişlemesi ve dış politikasında askeri unsurlar yerine ekonomik unsurların ön plana çıkması üzerinden ele alınmış, sivil güç konsepti çerçevesinde Avrupa Birliği'nin dünyadaki konumu üzerine bazı çıkarımlarda bulunulmuştur (Duchêne F. (1973) *The European Community and the Uncertainties of Interdependence*. In: Kohnstamm M., Hager W. (eds) *A Nation Writ Large?*. Palgrave Macmillan, London.)

retin ve ekonomik bağların bir dış politika enstürmanı olarak değerlendirildiği “ticaret devlet” kavramı, Almanya’nın çıkarları için dış politika stratejilerinin sivil güç unsurları ile örülü olduğu bir kimliği ifade etmektedir (Staack, 2000: 19). Özellikle ticari ilişkilerin dış politikada önemli bir konumda yer alması ve sıkı ticari ilişkiler sonucunda karşılıklı bağımlılığın ortaya çıkması, etkili bir entegrasyon ve işbirliği aracı olarak uluslararası ticaretin ve ticari ilişkilerin etkili rolünü ön plana çıkarmaktadır (Staack, 2007: 87).

Almanya dış politikasına Sosyal İnşacılık kuramı çerçevesinde dikkat çeken diğer unsurların sosyal unsurlar, olarak nitelendirilen dış politika kültürü, normlar ve değerlerdir. Bu doğrultuda, günümüzde Almanya’nın dış politika stratejilerinin belirlenmesi sürecinde ön plana çıkan değerlerin “Batılı değerler” olarak ifade edilen, “demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü, laiklik, sivil toplum” dörtgeninde şekillenmektedir (Tibi, 2002: 154). Almanya’nın Soğuk Savaş dönemi boyunca Batı bloğu içerisinde içselleştirmeye başladığı Batılı ve liberal değerlerin, günümüzde Almanya’nın sivil güç kimliği üzerinden inşa ettiği “güvenilir aktör” imajına katkı yaptığı da ifade edilmektedir (Marcussen vd., 2001:109). Nitekim, Buzan’ın (1990: 15) vurguladığı üzere Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya’nın Avrupa’da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurabilecek potansiyel bir aktör olarak değerlendirilmesi, liberal değerleri benimseyen sivil bir güç olarak uluslararası toplum içerisinde diğer aktörler ile olan sosyal ilişkilerin geliştirilmesiyle mümkün olmuş ve avantajlı bir konuma yükselmiştir.

4. Diplomatik Anlaşmazlıklar Bağlamında Angela Merkel Dönemi Almanya’nın Çin Politikasına Sosyal İnşacı Yaklaşım

Soğuk Savaş döneminin henüz başlangıcında Almanya ve Çin bölünmüş iki devlet olarak dünya siyasetinde yerini almıştır. Batı Almanya ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler 1972 yılında başlamıştır. Bu tarihten önce ideolojik olarak zıt iki kampın etkisi altında şekillendirilen dış politikalar, Batı Almanya ve Çin arasındaki diplomatik ilişkilerin başlatılmasını da geciktirmiştir. 1955 yılında Federal Almanya Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Walter Hallstein tarafından ortaya atılan Hallstein doktrini, kendisini Almanya’nın tek egemen temsilcisi olarak gören Batı Almanya’nın Doğu Almanya’yı tanıyan devletler ile diplomatik ilişkilerini kesmesini öngören bir dış politika ilkesiydi (Küsters, 2018). Bu sert dış politika doktrini nedeniyle

Almanya ve Çin arasındaki diplomatik ilişkilerin başlaması gecikmiş, kısmi yumuşamaya rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler sınırlı düzeyde kalmış, Almanya'nın Çin politikasında Batı bloğunun etkisi egemen olmuştur.

Almanya'nın 1990 yılında birleşerek tek ve egemen bir devlet olarak uluslararası sistem içerisinde yer alması Almanya dış politikası açısından önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Öyle ki birleşme Almanya'nın uluslararası siyaset içerisinde birçok yönden kazançlı bir devlet olduğu, dış politika gündem ve öncelikleri bakımından Batı Almanya'dan farklılaşacağı şeklinde yorumlanmıştır (Woyke, 2000: 24-30). Hatta Almanya'nın dış politika stratejilerini uygulayabilmesi açısından elverişli yeni bir ortamın oluştuğu ifade edilmiştir (Hacke, 2004: 387). Böylece Almanya'nın maddi kapasitelerinin Avrupa ve dünya siyasetine nasıl yansıtacağı merak konusu olmuştur. Maddi kapasiteler ile bağlamında yapılan bu analizlere sosyal yapıların da dahil edilmesi ile Almanya'nın Çin politikası Sosyal İnşacı kuram bağlamında değerlendirilmeye başlamıştır.

Tarihsel süreçte, Merkel öncesi döneme bakıldığında Schröder ve Kohl iktidarlarının takip ettiği Çin politikasının iki temel ortak noktaya sahip olduğu görülmektedir. Bu ortak noktalardan ilki Çin'in önemli bir ticari partner ve pazar niteliğinde bir ülke olarak değerlendirilmesi; ikincisi ise Çin'in dünya siyaseti içerisinde giderek artan ağırlığından hem faydalanmak hem de bu ağırlığı dengelemek arzusudur. Birleşme sonrasında Almanya'nın Çin politikasında ekonomik ilişkilerin siyasi atmosferi belirleyici etkisi olduğu ve Çin'in "hem bir partner hem de bir rakip olarak" değerlendirildiği görülmektedir (Heberer ve Senz, 2011: 674). Bununla birlikte 1989 yılında Çin hükümetinin Tiananmen Protestoları esnasında göstericilere yönelik sert tutumu, Almanya ve AB'nin tepkisini çekmiştir. Çin'in bu tutumu Cooper Ramo'nun (2007:12) ifade ettiği şekilde aktarılacak olursa "Çin'in en büyük stratejik tehdidinin ulusal imajı olduğunu" destekler niteliktedir.

Merkel'in 2005 yılında iktidara gelmesi ile başlayan dönemde, dış politikada maddi kapasitelere ek olarak sosyal yapıların rolünün arttığı ve bu nedenle kendisinden önceki dönemlerden belirgin bir biçimde farklılaştığı söylenebilir. Bu süreç içerisinde Almanya'nın Çin ile olan ilişkilerindeki eylem ve söylemler "ben ve öteki" kimliğinin karşılıklı olarak inşa edilmesindeki en etkili yapıları ifade etmektedir.

Sosyal İnşacı kuram perspektifinden Almanya ve Çin arasındaki ilişkile-

re ve ilişkilerde meydana gelen diplomatik anlaşmazlıklar üç örnek olay üzerinden irdelenmektedir. Meydana gelen bu olayların ikili ilişkilere olan etkisi ve analiz birimleri birbirinden farklıdır. Ele alınacak ilk anlaşmazlık olan 2007 yılındaki Merkel-Dalai Lama görüşmesi ikili ilişkiler düzeyinde bir anlaşmazlık olmakla birlikte Almanya'nın Çin'e aktarmak istediği düşünsel yapıların ve değerlerin, kimlik boyutunu ortaya çıkaracak bir çatışma (biz ve öteki) noktasına işaret etmektedir. Ele alınan ikinci anlaşmazlık ise bölgesel bir sorun niteliğinde olan Güney Çin Denizi anlaşmazlığına odaklanmakla beraber Batılı liberal değerlerin temsilcisi olan Almanya'nın bakışını ve Çin'in bu duruma olan tepkisini ele almaktadır. Son anlaşmazlık ise Çin'in özel yönetim bölgesi olarak ifade edilen Hong Kong'da yasalaştırmak istediği bir dizi güvenlik önlemine karşı Çin'in bu hamlesine nasıl yaklaştığı ve Çin hükümetinin bu yaklaşımlara olan şüphecî bakışı değerlendirilecektir. Bu üç sorun Merkel döneminde cereyan etmiş ve araştırma kapsamına uygun şekilde insan hakları ve demokratikleşme, farklı düşüncelere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi kimliksel boyutu ve normatif değerleri içerisinde barındırmaktadır.

4.1. Merkel-Dalai Lama Görüşmesi

Merkel iktidarının ilk döneminde Çin ile ilişkilerin zedelenmesine yol açan ilk diplomatik anlaşmazlık Merkel-Dalai Lama görüşmesi olmuştur. İki ülkenin bu anlaşmazlığa yönelik verdiği tepkiler Almanya-Çin ilişkilerindeki “değerler çatışmasını” özetler bir niteliktedir. 23 Ekim 2007 tarihinde Merkel, Tibet'in ruhani lideri olan Dalai Lama'yı resmi bir resepsiyon düzenleyerek kabul etmesi Tibet'in özerklik taleplerine sıcak bakmayan Çin hükümeti tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Merkel hükümeti ziyaretin resmi bir nitelikte olmadığını, buna karşın Dalai Lama-Merkel görüşmesinin demokrasi ve hukukun üstünlüğü prensibi doğrultusunda ve düşünce özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Pekin hükümeti bu açıklamaları yetersiz bulmakla birlikte Pekin'de Alman heyetinin ağırılanacağı resepsiyonu iptal ederek karşılık vermiştir (Deutsche Welle, 2007). Dönemin Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier Çin hükümetine gönderdiği mektupta Almanya'nın Tibet bölgesini Çin topraklarının bir parçası olarak kabul ettiği vurgulanmıştır (Kundnani, 2015: 81). Bu anlaşmazlığa ek olarak, 2008 yılında Çin'de meydana gelen Tibet pro-

testolarının sert bir şekilde bastırılması Almanya tarafından eleştirilmiş ve tepki olarak 2008 yılında Pekin’de gerçekleştirilen Olimpiyat Oyunları’na katılmama kararı alınmıştır (Berliner Morgenpost, 2008). Yine 2008 yılında Merkel’in Dalai-Lama görüşmesi ile ilgili kendisine yöneltilen soruyu “Her şeyden önce, Dalai Lama ile görüşmem ve Çin ile olan ilişkiler iki farklı şeyi ifade ediyor. Fakat her ikisi de insan haklarının gözetilip gözetilmediği ya da göz ardı edilip edilmediği ile yakından ilgilidir. Almanya’nın bu konudaki pozisyonu açıktır, Dalai Lama’nın kabulü de bu prensiplerin bir parçasıdır” (Spiegel, 2008) şeklinde cevaplamıştır. Bu açıklamaların Çin hükümeti ile kurulan ikili ilişkileri zedeleme tehlikesine karşın bu yönde bir açıklama yapmayı tercih eden Merkel, Volker Rittberger’in ifadesiyle “norm-temelli dış politika” anlayışının hakim olduğu ve Sosyal İnşacılık kuramı açısından “sonuç mantığından ziyade uygunluk mantığının ağır bastığı” şeklinde yorumlanabilmektedir (Rittberger, 2001: 105; aktaran Kurnasenko, 2010: 33). Merkel döneminde insan hakları, düşünce özgürlüğü gibi liberal değerlerin “öteki” olan Çin’e benimsetilmek veya kabul ettirmek istendiği göze çarpmaktadır. Bu anlamda Almanya’nın büyük bir güç olarak Çin’e “rol verme” çabasının bir dış politika stratejisi olarak tezahür ettiği görülmektedir. Fakat Çin’in Avrupalı ve liberal olarak adlandırılan değerler üzerinden dönüşme veya verilen rolü kabul etme doğrultusunda bir pratik geliştirmedeği görülmektedir. Merkel ve Dalai Lama görüşmesi ve Çin’in buna vermiş olduğu tepkiye benzer bir gelişme de yakın bir zamanda yaşanmıştır. 2019 yılında Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas’ın Hong Kong protestolarına denk gelen süreçte Hong Kong’lu aktivist Joshua Wong ile görüşmesi Çinli yetkililer tarafından “Almanya ve Çin ilişkilerine zarar veren bir görüşme” olarak yorumlanmıştır (Reuters, 2019). Merkel’in Çin’in siyasi bir sürgün olarak nitelendirdiği Dalai Lama ile resmi düzeyde görüşen ilk Şansölye olması Merkel hükümeti açısından önemli bir adım iken Çin’den gelen tepkiler sonrasında gergin hale gelen ilişkiler Merkel hükümeti daha ihtiyatlı adımlar atmak durumunda kalmıştır. Almanya’nın 2007 yılında hem G-8 zirvesine ev sahipliği yapması hem de AB Konseyi başkanlığı görevini üstlenmesi bu temkinli yaklaşımın arka planında etkili olmuştur (Keyvan, 2020: 279).

Almanya dış politikasında insan hakları ve düşünce özgürlüğünün taviz verilmemesi gereken bir değer olarak içselleştirilmesi ve bu değerlerin hem

iç hem de dış politikada bir prensip haline getirilmesi hem de uluslararası anlamda silinmesi için gerekli bir refleks olarak görülmüştür. Merkel iktidarının ilk döneminde Çin ile maddi kapasiteler üzerinden ve özellikle sıkı ekonomik ilişkiler önemli kalmakla birlikte değerler, inançlar ve normların da ağırlık kazanmaya başladığı bir Çin politikası kurgulanmıştır.

4.2. Güney Çin Denizi Sorunu

Merkel iktidarının ikinci ve üçüncü dönemine tekabül eden 2009-2017 yılları arasında ikili ilişkilerin atmosferinin küresel çaptaki gelişmelerden etkilendiği görülmektedir. 2008 finansal krizinin AB ekonomileri üzerinde yarattığı negatif etki, birliğin lokomotif üyelerinden olan Almanya'nın sorumluluğunu artıran ve birlik içerisindeki lider konumunu sınavan zorlu bir sınava dönüştürmüştür. Bu dönemde Merkel hükümetinin Çin politikasında ekonomik boyutun önem kazandığı, bir büyük pazar ve kreditor ülke konumundaki Çin ve onun dev ekonomisinin finansal krizin etkilerinin azaltılmasındaki etkisi ön plana çıkmıştır. Merkel hükümeti krizin hem AB üzerindeki hem de Almanya ekonomisi üzerindeki negatif etkilerinin Çin'e yapılan yoğun ihracat faaliyetleri ile azaltılmasını hedeflemiştir (Crawford ve Czuczka, 2013:117). Yine bu dönemde iki ülke arasındaki işbirliği hedeflerinin gerçekleştirilmesi adına 2014 yılında Sino-Alman Ekonomik Danışma Komitesi kurulmuş ve 2015 yılı "Sino-Alman İnovasyon Yılı" olarak ilan edilmiştir (Larres,2015: 43). Kriz yıllarında ticari ve ekonomik partnerliğinin derinleştiği; buna karşın norm ve değerlerin geri plana atıldığı, düşünsel yapılara ve inançlara yapılan atıfların azaldığı görülmektedir.

Bu dönemde Almanya'nın Çin politikasında düşünsel yapıların dış politika stratejileri üzerindeki etkisinin kesintiye uğramasındaki bir diğer önemli mesele de Güney Çin Denizi sorunudur. Güney Çin Denizi bölgesinde hak iddiasında bulunan bölge devletlerinin yanı sıra Çin'in bölgede artan faaliyetleri ve bu faaliyetlerin askeri kapasiteler ile desteklenmesi başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası siyasette güç dengesini korumak isteyen ABD ve AB gibi aktörler tarafından endişe ile karşılanmaktadır. Bu kapsamda Batılı müttefikleri ile aynı çizgide bulunan Merkel hükümeti, bölgede gerginliğin arttığı zamanlarda uluslararası hukuk, sorunların diplomatik çözümü ve bölgede barışın tesis edilmesi yönündeki çağrılarını yinelemektedir (Huang, 2019: 217-218). Öyle ki 2016 yılında Alman-Çin yetkililer arasında gerçek-

leştirilen hükümetler-arası diyalog sonrasında yayımlanan bildiride, Güney Çin Denizi bölgesindeki ihtilafların giderilmesinde ikili ilişkilerin ve uluslararası antlaşmaların temel alınması gerektiği konusunda mutabakata varıldığını belirtilmiştir (Die Bundesregierung 2016). Almanya Güney Çin Denizi sorununa Batılı müttefikleri ile aynı perspektifte yaklaşmakta ve Çin'in dengelenmesi gereken bir güç olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Bununla birlikte Almanya ve Çin arasındaki ilişkilerde kimi zaman ABD'nin Çin'e karşı sert uyarılarından etkilenmemesi adına yumuşatılmak istenmektedir. Bu doğrultuda Merkel hükümeti tarafından Almanya-Çin ilişkilerinin özelliğine ve önemine yapılan vurgular dikkat çekmektedir. Çin ile ABD arasındaki gerilimlerin, Avrupa'nın ve Almanya'nın çıkarlarını tehlikeye atmaması ve büyük bir güç rekabetine sürüklenmemesi konusunda temkinli bir duruş sergilemektedir (Heilmann, 2015). Ek olarak, Çin hükümeti Güney Çin Denizi meselesi hakkında özellikle Batı'dan gelen eleştirileri ve çağrılarını kendi iç işlerine müdahale olarak telakki etmekte ve görmezden gelmektedir. Bu kapsamda Çin, bölgedeki faaliyetlerini kendi egemenlik ve iç politika meselesi olarak görüp Tibet meselesinde olduğu gibi Güney Çin Denizi sorununu da kırmızı çizgi telakki etmektedir.

4.3. Hong Kong Protestoları

Merkel iktidarının ilk döneminden itibaren Almanya'nın Çin politikasının hem bazı açılardan devamlılık sağladığı hem de kendinden önceki iktidarlardan belli noktalarda farklılaştığı söylenebilmektedir. Almanya ve Çin arasındaki ekonomik ilişkilerin istikrarlı bir biçimde artan niteliğinin sürdürülme isteğinin varlığı açısından bir devamlılık mevcutken aynı zamanda strateji belgelerinde değer ve inançlara sıklıkla vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu durumun en somut örneği Merkel iktidarının henüz bir erken döneminde yayınlanan 2007 tarihli Asya Strateji Belgesi gösterilebilir. Bu strateji belgesinin kendinden önce yayınlanmış olan 1993 ve 2002 tarihli "Asya Konsepti" olarak adlandırılan strateji belgelerinden en önemli farklılığı; iki ülke arasında maddi kapasitelerin işbirliği içerisinde artırılması hedefine ek olarak paylaşılan değerler ve inançlar kapsamında insan hakları ve demokrasi kavramlarına sıklıkla ve belirgin bir biçimde vurgu yapılması olarak tezahür etmektedir (CDU/CSU, 2007: 3). İlerleyen zamanlarda Merkel hükümetinde görev yapan üst düzey bürokratlar tarafından da bu strateji bel-

gesinde yer alan ifadeleri destekleyecek biçimde Almanya'nın Çin politikasında değer ve inançların "Almanya dış politikasının köşe taşı niteliğinde olduğu" (Dempsey, 2007), bununla beraber Almanya dış politikasında "değer ve çıkarlar arasında çatışacak nitelikte bir ayrımın var olmadığı" (Kleaden, 2008) şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Merkel hükümetinin ilk döneminde ortaya atılan bu Asya stratejisinin değer, inanç ve normların hukuki bir düzlemde ele alınmasını sağlayan ve Schröder hükümetinden miras kalan hukuki diyalogun sürdürülmesini amaçlayan bir diğer önemli dış politika enstrümanı da "Hukukun Üstünlüğü Diyalogu" adıyla bilinen sempozyum ve çalışma toplantıları bütünüdür. Bu diyalogun temel amacı Almanya açısından Çin'deki yasal normların geliştirilerek Çin'in hem bir hukuk devleti hem de güvenli bir pazar haline gelmesine katkıda bulunmaktır (Schulte-Kukmann, 2005: 5).

Hong Kong, Çin'in "bir ülke iki sistem" modeli ile idare edilen bir özel yönetim bölgesi olarak ifade edilmektedir. Günümüzde adı sıklıkla Çin hükümeti karşıtı eylemlerle anılan bir bölge haline gelen Hong Kong, aynı zamanda Çin Halk Cumhuriyeti ile Avrupa'da özellikle teknoloji alanındaki 120'den fazla yatırımın sahibidir (Schibotto, 2015: 2). Bu anlamda Hong Kong bölgesi hem Almanya hem de Avrupa Birliği açısından ticari ilişkiler anlamında önemli bir bölge konumundadır. Ancak Çin ve Almanya hükümetleri arasında kurulmuş olan güçlü ticari ilişkileri gölgeleyecek bazı sorunlar da mevcuttur. Bu sorunlar arasında yakın bir zamanda meydana gelmiş olan toplumsal hareketlerden birisi olarak Hong Kong protestoları göze çarpmaktadır. 2019 yılında Çin'in Hong Kong'da yürürlüğe geçirmek istediği "Ulusal Güvenlik Yasası" kapsamında bu karara karşı çıkan Hong Kong vatandaşlarının bir araya geldiği barışçıl protestolarda Çin hükümetinin protestoları sert bir şekilde bastırması kısa zamanda dünya kamuoyunda tepki ile karşılanmıştır. Protestoların meydana gelmesinden kısa bir süre önce Çin ile 11 farklı alanda kapsamlı bir ticaret anlaşması imzalayan Merkel protestolar ile ilgili 1997 yılında Hong Kong Temel Yasası içerisinde yer alan ve daha önce uzlaşılan hak ve özgürlüklerin korunması gerektiğine vurgu yapmış ve sert müdahaleler konusunda Çin hükümetini eleştirmiştir (Sputniknews, 2019). Diğer yandan 2020 yılına gelindiğinde Merkel hükümetinin Ekonomi ve Enerji Bakanı Peter Altmaier Almanya'nın Hong Kong protestolarına ve Çin hükümetinin sert tutumu konusunda Merkel'in duruşunun Almanya için

halen geçerli olduğunu vurgulamakla birlikte Almanya ve Çin ilişkilerinin bu meseleden etkilenmeyeceği, Çin ile kurulan ticari bağların muhafaza edileceği konusunda bir açıklamada bulunmuştur (Deutsche Welle, 2020). Bu açıklamalar doğrultusunda Almanya'nın birer norm unsuru haline getirdiği demokrasi ve insan hakları prensiplerinin Almanya-Çin ilişkilerinde ekonomik çıkarlar karşısında etkisini yitirmekte olduğu, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler düzeyinde bir yaptırım kararı alınmadığı sürece maddi kapasitelerin ağırlıkta olduğu ikili ilişkilere zarar verici söylemlerden kaçınıldığı göze çarpmaktadır.

Yukarıdaki bölümde bahsedilen her üç diplomatik anlaşmazlığın temel ortak noktası Almanya ve Çin'in uluslararası sistemin önemli birer aktörü olarak içselleştirdikleri düşünce, değer ve normların bir düşünsel çatışma noktasına zemin hazırlamasıdır. Merkel'in iktidarının ilk dönemlerinden itibaren değer ve normların ağırlığının kendinden önceki iktidarlar ile karşılaştırıldığında görece daha fazla olduğu, bu nedenle gerek işbirliğinin sürdürüldüğü gerekse diplomatik anlaşmazlıkların ortaya çıktığı dönemlerde bu dış politika çizgisinin sıklıkla vurgulandığı söylenebilmektedir. Ele alınan üç siyasal anlaşmazlıktan da anlaşıldığı üzere Merkel hükümeti tarafından Çin'e yönelik söylemlerin genel anlamda demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, fikir ve düşünce özgürlüğü, barışın kolektif bir biçimde korunması gibi temalara sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bir lider olarak Merkel, Soğuk Savaş dönemi boyunca şekillenen düşünsel arka planını hem ikili ilişkiler düzeyinde hem de uluslararası krizlerin meydana geldiği dönemlerde dış politikasına yansıtmakla beraber, sivil güç unsurları ve sürekli olarak vurguladığı temalar üzerinden kurmayı hedeflediği düşünsel yapılar aracılığıyla kriz ve anlaşmazlıkların çözümüne katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Soğuk Savaş'ın yumuşama evresinden günümüze kadar geçen sürede Çin ile birçok alana yayılan işbirliğinin bir sonucu olarak maddi çıkarlar ve kazan-kazan ilişkisi Almanya dış politikasının öncelikleri arasında yer almaktadır. Diplomatik anlaşmazlıkların meydana geldiği dönemlerde Merkel hükümetinin Almanya'nın içselleştirmiş olduğu düşünce ve değerlerin Çin'e kabul ettirilmek istenen belli bir normatif yapıda sunulduğu gözlemlenmektedir. Yine de söz konusu değerlerin kabul ettirilmesi uğruna diplomatik anlaşmazlıkların tırmandırılmasından kaçınıldığı, normatif ve düşünsel yapıları maddi çıkarların önüne geçirilmesi yeri-

ne değerler ve maddi kapasiteler arasında bir dengeyi kurulumak hedeflenmektedir. Son olarak Merkel dönemi dış politikasında sosyal ve düşünsel yapıların önceki iktidarlara göre ağırlığının fazla olduğu, bununla birlikte bu yapıların dış politikada bir alternatif çizgiden ziyade destekleyici bir sütun işlevi gördüğü göze çarpmaktadır.

5. Sonuç

1970'lerden günümüze kadar geçen süre içerisinde Almanya'nın Çin ile olan ilişkilerine genel bir perspektiften bakılacak olursa, diplomatik ilişkilerde ticari boyutu önemli bir sütun görevi görmektedir. Meydana gelen küresel dönüşümler dönemin ruhunu doğrudan etkilemiş, bu etkiler ikili ilişkilere de yansımıştır. Almanya-Çin ilişkilerine odaklanan akademik çalışmalara bakıldığında, ekonomik ilişkilerin siyasi ilişkiler üzerindeki belirleyici etkisine ağırlık verilmiş, 1990'lı yıllardan itibaren ivme kazanan Sosyal İnşacılık kuramı ile Almanya-Çin arasındaki ilişkilerin maddi varlığı göz ardı edilmeksizin norm, değer ve inançlar temelinde ele alındığı çalışmalar da ortaya çıkmıştır. Aktörlerin içselleştirdikleri düşünsel ve sosyal unsurlar ile sosyalleşme eylemi aracılığıyla dünyaya ait gerçekliğin inşa edildiği düşüncesi çerçevesinde Merkel dönemi Almanya'nın Çin politikası incelenmiş olup, ikili ilişkilerde değer ve normlar üzerinden yaşanan çatışma durumlarının ele alındığı üç ana diplomatik anlaşmazlık üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. İncelenen üç anlaşmazlığın da ortak noktası Almanya'nın bir aktör olarak içselleştirmiş olduğu insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi gibi "liberal" olarak ifade edilen değerler üzerinden Wendt'in ifadesiyle "rol verme" çabası içerisinde olduğu, fakat bu dönüştürme çabasının ikili ilişkilerde ağır basan ekonomik ilişkiler nedeniyle ekonomik güç olan Çin karşısında beklenen sonucu vermediği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Çin Almanya'yı Avrupa'ya açılan bir kapı ve AB'nin gayri resmi sözcüsü olarak görmekte, ancak Çin hükümetinin bu anlaşmazlıklarda kendi iç meselelerine müdahale edildiği gerekçesiyle taviz vermekten kaçınan bir yapıda olduğu görülmektedir. Yine de Merkel dönemi Almanya'sının Çin politikasına Sosyal İnşacı kuram perspektifinden bakıldığında, maddi kapasitelere ek olarak düşünsel yapıların da dış politika stratejilerine dahil edildiği, bu yönden Merkel döneminin kendinden önceki iktidarlardan farklılaştığı görülmektedir. Merkel'in Çin ile ilişkilerde bir lider olarak liberal değerlere yapmış ol-

duğu vurguların önceki Schröder ve Kohl iktidarlarına göre görece fazla olduğu ancak Almanya'nın içselleştirdiği değerleri radikal biçimde kabul ettirme çabasına girişmediği de ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, “Merkel döneminde Almanya ve Çin arasındaki diplomatik anlaşmazlıklarda norm ve değer temelli bir dış politika çizgisinin hakim olduğu söylenebilir mi?” şeklinde belirlenen ilk araştırma sorusuna Merkel döneminde Almanya ve Çin arasındaki diplomatik anlaşmazlıklarda norm ve değer temelli bir dış politika çizgisinin hakim olduğu yorumu yapılabilir. Önceki hükümetlere kıyasla Çin'e yönelik dış politikada Merkel döneminde daha normatif ve değer odaklı bir söylem geliştirilmiştir. Değer ve norm odaklı bu yaklaşım, Dalai Lama-Merkel görüşmesi ve Hong-Kong protestolarında fikir ve düşünce özgürlüğü, demokrasi ve insan hakları temelinde göze çarparken, Güney Çin Denizi sorununda uluslararası hukukun üstünlüğü ve barışın kolektif biçimde korunmasını vurgulayan söylemler de tezahür etmiştir. Dolayısıyla uluslararası nitelikteki diplomatik anlaşmazlıklarda Almanya'nın içselleştirmiş olduğu değer ve düşüncüler doğrultusunda söylemlerini yinelediği, buna karşın sert söylemlerden ve maddi çıkarları zedeleyecek kararlardan kaçındığı gözlemlenmektedir. Ancak Merkel kimi zaman Çin'in “iç işleri” olarak ifade ettiği konulara müdahale etmekten de geri kalmamıştır. Öyle ki bu durum kimi zaman kurulan karşılıklı diyalogun Çin tarafından sonlandırılması ve diplomatik görüşmelerin iptali üzerinden tepkiyle karşılanmıştır.

Çalışmada ikinci araştırma sorusu olarak belirlenen “Sosyal ve düşünsel yapıların Merkel dönemi Almanya-Çin ilişkilerindeki siyasal anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasındaki rolü nedir?” sorusu da yanıtlanabilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Merkel dönemi Almanya'nın Çin politikasındaki sosyal ve düşünsel yapıların siyasal anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasındaki rolünün normal zamanlarda maddi çıkarları destekleyici bir nitelikte, diplomatik anlaşmazlıklar döneminde ise anlaşmazlıkların giderilmesi ve gergin siyasi atmosferin yatıştırılması şeklinde olduğudur.

Soğuk Savaş'ın yumuşama evresinden günümüze kadar geçen süre içerisinde maddi çıkarların, özellikle ekonomik ilişkilerin, Çin ile olan ikili ilişkileri yönlendirdiği gözlemlenmektedir. Avrupa'nın güçlü ekonomilerinden birisi olarak Almanya, özellikle küresel ekonomik kriz dönemlerinde maddi çıkarları ve ekonomik ilişkileri öncülleştirmekte ve “ticaret devleti”

kimliğini düşünsel yapıların önünde konumlandırmaktadır. Bu durum devlet kimliğinin değişkenliğini ortaya koymakla birlikte, bu değişkenliği Almanya'nın Çin politikasında değerler ve çıkarlar arasında bir çatışma olduğu şeklinde yorumlamak yanlış olacaktır. Merkel döneminde dış politikanın maddi çıkarlara ek olarak norm ve değer temelli bir strateji odağı ile desteklendiği göze çarpmaktadır. Her ne kadar destekleyici nitelikte olsa da, söz konusu değer ve normlar doğrultusunda Çin'e bir çeşit "rol verme" arzusunun ortaya çıkan diplomatik anlaşmazlıkların da temel çatışma noktasını oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bir karar alıcı olarak Merkel, kendi düşünsel arka planını şekillendiren demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerleri dış politikasına yansıtma istemekle birlikte Çin'e bu değerler kapsamında bir "rol verme" çabası ile uluslararası siyasetin yükselen gücünü dizginlemekte ya da kontrol etmekte yeteri kadar başarılı olamamıştır. Yine de, hem AB'nin lokomotif gücü hem de Avrupa siyasetinin önemli aktörü olan Almanya'nın Merkel iktidarı döneminde Çin'in küresel siyasette artan etkisini normatif ve değer odaklı bir dış politika çizgisi ile dengeleme çabası ile önceki iktidarlardan farklılaştığı göze çarpmaktadır.

Social Constructivist Approach to Germany's Foreign Policy towards China in the Angela Merkel Era within the Context of Diplomatic Disputes

Abstract: During the Cold War period, the foreign policy axis of the Federal Republic of Germany was conducted within its Western orientation and transatlantic relations had a determinative effect on Germany-China relations. After the unification of East and West Germany, the Federal Republic of Germany re-emerged as an independent state in the international political scene, brought along discussions on the redefinition of Germany's identity, national interest, and security strategies in foreign policy. It is possible to argue that Germany's foreign policy towards China was framed in accordance with "norms and values" during Merkel's period, making reference to related transformations from a Social Constructivism perspective. This study aims to present an evaluation by focusing on the major political crises between Germany and China during the Merkel period within the framework of the Social Constructivist theory. These evaluations examined through three case studies: Merkel-Dalai Lama meet, South China Sea dispute and 2014 Hong Kong

protests. Accordingly, the alterations of concepts such as identity, interest, and values, including their impacts on foreign policy preferences are evaluated for the times when the tension increased in Germany-China relations.

Keywords: Germany, China, Strategic Partnership, Identity, Social Constructivism.

Kaynaklar

Adler, Emmanuel. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3(3), 319-363.

<https://doi.org/10.1177/1354066197003003003>

Andersen, Uwe. ve Woyke, Wichard. (2013). *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland* (7. bs). VS Verlag für Sozialwissenschaften. <https://www.springer.com/de/book/9783531184883>

Ateş, Davut (2008). “Uluslararası İlişkilerde Konstruktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 213-235.

Banchoff, Thomas F. (1996) “Historical Memory and German Foreign Policy: The Cases of Adenauer and Brandt”, *German Politics and Society*. 14(2): 36–53.

Banchoff, Thomas (1999b). “German Identity and European Integration”. *European Journal of International Relations*. 5(3). 259-289.

Bauersachs, Hannah (2019). *Wandlungsprozesse in der deutschen Auswärtigen Kulturpolitik: Eine mehrdimensionale Analyse am Beispiel der Deutschlandjahre*. Springer Fachmedien Wiesbaden. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-25698-2>

Berger, Thomas U. (1996) “Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan”. *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. Ed. Peter J. Katzenstein, New York: Columbia University Press, 317–356

Bosold, David ve Achraimer, Christian (2011). “Die Normativen Grundlagen deutscher Außenpolitik”. *Deutsche Außenpolitik: Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen und Normen*. Ed. Thomas Jäger, Alexander Höse, Kai Oppermann. Wiesbaden: VS Verlag. 445-467.

Buzan, Barry (1990). *The European security order recast: Scenarios for the post-cold war era*. Pinter Publishers.

CDU/CSU. (2007). *Asien als strategische Herausforderung und Chance für Deutschland und Europa: Asienstrategie CDU/CSU Fraktion*. Berlin.

https://www.cducsu.de/sites/default/files/asienstrategie_web.pdf. Erişim tarihi: 10 Ocak 2021

Collins, Alan (2017). *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* (3. baskı). Uluslararası İliş-

kiler Kütüphanesi.

Crawford, Alan, ve Czuczka, Tony (2013). *Angela Merkel: A Chancellorship Forged in Crisis*. Cornwall: John Wiley & Sons

Dalgaard-Nielsen, Anja (2005). *The Test of Strategic Culture: Germany, Pacifism and Pre-emptive Strikes*. *Security Dialogue*, 36(3), 339-359.

<https://doi.org/10.1177/0967010605057020>

Dempsey, Judy (2019) "Germany looks to Asia, at China's expense". *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2007/11/19/world/europe/19iht-germany.4.8394711.html>. Erişim Tarihi: 26 Aralık.2020

Deutsche Welle (2007) "Dalay Lama Almanya'yı Fethetti" (24 Ekim 2007). <https://www.dw.com/tr/dalay-lama-almanyayi-fethetti/a-2794296>. Deutsche Welle, Erişim Tarihi: 26 Aralık 2020

Deutsche Welle (2020) "Hong Kong: German Minister defends China Ties" Erişim Adresi: <https://www.dw.com/en/hong-kong-german-minister-defends-china-ties/a-54139198> Erişim tarihi: 10 Ocak 2021

Die Bundesregierung (2016b). *Gemeinsame Erklärung anlässlich der 4. Deutsch-Chinesischen Regierungskonsultationen*, Presse und Informationsamt der Bundesregierung. Pekin. Erişim Adresi: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Pressemitteilungen/BPA/2016/06/20-16-06-13-regierungskonsultationen.html>. Erişim Tarihi: 27 Aralık 2020

Duffield, John. S. (1998). *World power forsaken: Political culture, international institutions, and German Security Policy after Unification*. Stanford University Press.

Berliner Morgenpost (2008) "EU-Außenkommissarin droht mit Olympia-Boycott". (29 Mart 2008). Erişim Adresi: <https://www.morgenpost.de/politik/article103161694/EU-Aussenkommissarin-droht-mit-Olympia-Boycott.html> Erişim Tarihi: 6 Kasım 2020

Duchene, Francois (1972). 'Europe's Role in World Peace'. Richard Mayne. *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*. London: Fontana.

Duchene, Francois (1973). 'The European Community and the Uncertainties of Interdependence'. Max Kohnstamm and Wolfgang Hager. *A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*. London: Macmillan.

Frederking, Brian (2003). *Constructing Post-Cold War Collective Security*. *The American Political Science Review*, 97(3), 363-378. JSTOR.

Gaskarth, Jamie ve Oppermann, Kai (2019). *Clashing Traditions: German Foreign Policy in a New Era*. *International Studies Perspectives*, Vol.0 Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1093/isp/ekz017>

Hacke, Christian (2004). *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*:

Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder (2. Baskı) Ullstein.

Harnisch, Sebastian ve Maull, Hans W. (2001). *Germany as a Civilian Power?: The Foreign Policy of the Berlin Republic*. Manchester University Press.

Heberer, Thomas ve Senz, Anja. (2011). *Die deutsche Chinapolitik*. İçinde T. Jäger, A. Höse, ve K. Oppermann (Ed.), *Deutsche Außenpolitik: Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen und Normen* (ss. 673-692). VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-93023-7_28

Hopf, Ted (1998). *The Promise of Constructivism in International Relations Theory*. *International Security*, 23(1), s.171-200.
<https://doi.org/10.1162/isec.23.1.171>

Huang, Ying (2019). *Die Chinapolitik der Bundesrepublik Deutschland nach der Wiedervereinigung: Ein Balanceakt zwischen Werten und Interessen*. Springer VS, Springer Fachmedien Wiesbaden.

Huang, Ying (2019). *Die Chinapolitik der Bundesrepublik Deutschland nach der Wiedervereinigung: Ein Balanceakt zwischen Werten und Interessen*. Wiesbaden: Springer Verlag

Katzenstein, Peter J. (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia Univ. Press.

Katzenstein, Peter J. (1997). *Tamed power: Germany in Europe*. Cornell University Press.

Keyvan, Özlem Zerrin (2020) “Çin ve Almanya:21.yy’da Kapsamlı Stratejik Ortaklık” içinde *Dünya Siyasetinde Almanya-I* (ed.Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan, Burak Gümüş) Nobel Akademik Yayıncılık s.261-286

Kleaden, Eckart von (2008). *Werte und Interessen*. CDU/CSU Fraktion in der Deutschen Bundestag. Erişim Adresi: <https://www.cducsu.de/presse/texte-und-interviews/werte-und-interessen>. Erişim Tarihi: 31 Ekim 2020

Knut Kirste, ve Maull, Hans W. (1996). *Zivilmacht und Rollentheorie*. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, 3(2), s.283–312.

Kundnani, Hans, ve Parello-Plesner, J. (2012). “China and Germany: Why The Emerging Special Relationships Matters For Europe” *European Council On Foreign Relations*. Mayıs 2012.

Kundnani, Hans (2015). *The Paradox of German Power*. Oxford University Press

Kurnesenko Ekaterina (2010) "China, the Dalai Lama and the Question of Soft Power" *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Central European University. Budepeşte, Macaristan

Küstners, Hanns Jürgen (2018), “Hallstein Doktrin”, KAS, Erişim Adresi: <https://www.konradadenauer.de/stichworte/aussenpolitik/hallstein-doktrin> Erişim

Tarihi: 7 Eylül 2021

Larres, Klaus (2015). "Angela Merkel and China: Trade, the U.S., the South-China Sea, and the Continuation of 'Ostpolitik' ". CPG Online Magazine, Sayı 6, Kasım 2015. 42-51. Erişim Adresi: <http://www.cpg-online.de/wp-content/uploads/2016/11/CPG-Online-Magazine-06-2015.pdf>. Erişim Tarihi: 28 Aralık 2020

Levy, Katja (2010). Der deutsch-chinesische Rechtsstaatsdialog: Die konstruktivistische Untersuchung eines außenpolitischen Instruments (1. Baki. Nomos Verl.-Ges.

Levy, Katja (2014). Fünfzehn Jahre Deutsch-Chinesischer Rechtsstaatsdialog – Zeit für eine Positionsbestimmung. içinde China und Europa (Ed. W. Pape, S. Preuschoff, Y. Wei, ve J. Zhao). DE GRUYTER. <https://doi.org/10.1515/9783110313246.273>

Liebert, Ulrike. (2010). "Two Projects of European Identity". içinde Collective Identity and Democracy. The Impact of EU Enlargement, (Ed. M. Góra ve Z. Mach,) ss. 29-61).

Maaß, Kurt-Jürgen. (2013). Werbung, Werte, Wettbewerb – wohin steuert die Auswärtige Kulturpolitik? IFA Edition Kultur und Außenpolitik.

Marcussen, Martin, Risse, Thomas, Engelmann-Martin, Daniella Knopf, Hans J, ve Roscher, Klaus (2001). "Constructing Europe? The Evolution of Nation-State Identities". içinde The Social Construction of Europe (ss. 101-120). SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446221105.n7>

Maull, Hans W. (1992). Zivilmacht Bundesrepublik Deutschland: Vierzehn Thesen für eine neue deutsche Aussenpolitik. Europa-Archiv, 47.

Maull, Hanns W. (1990). Germany and Japan: The New Civilian Powers. Foreign Affairs, 69(5), 91. <https://doi.org/10.2307/20044603>

Maull, Hanns W. (2000). German foreign policy, Post- Kosovo: Still a 'civilian power?' German Politics, 9(2), 1-24. <https://doi.org/10.1080/09644000008404589>

Onuf, Nicholas G. (2013). World of Our Making: Rules and Rule In Social Theory and International Relations. Routledge.

Pamuk, Akif (2014). Kimlik ve Tarih Kimliğinin İnşasında Tarihin Kullanımı. Yeni İnsan Yayınevi.

Ramo, Joshua C. (2007). Brand China. Foreign Policy Center. Erişim Adresi: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/370659406.pdf>. Erişim Tarihi: 10 Ocak 2021

Reuters (2019) "China envoy raps Germany over meeting with Hong Kong activist". Reuters. 11 Eylül 2019. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/article/us-hongkong-protests-germany-china->

idUSKCN1VW1WI Erişim Tarihi:30 Aralık 2020

Ruggie, John G. (1998). What Makes the World Hang Together? Neo-utilitarianism and the Social Constructivist Challenge. *International Organization*, 52(4), 855-885. <https://doi.org/10.1162/002081898550770>

Schibotto, Emanuele (2014) "Germany and China Have an Emerging 'special relationship' which has the potential to go far beyond trade," *European Politics and Policy* (blog), London School of Economics.

Schnellbach, Christoph ve Man, Joyce (2015). *Germany and China: Embracing a Different Kind of Partnership?* CAP Working Paper.

Schulte-Kukmann, Nicole (2005). "The German-Chinese 'Rule of Law Dialogue': Substantial Interaction or Political Delusion?", (Ed. Sebastian Heilmann). *China Analysis*. Sayı 47/2015.

http://www.chinapolitik.org/files/no_47.pdf

Sebastian Heilmann (2015), "Niche Diplomacy at Work," *Berlin Policy Journal* (27 Nisan 2015). Erişim Adresi: <http://berlinpolicyjournal.com/niche-diplomacy-at-work/>. Erişim Tarihi:9 Ocak 2021

Spiegel, "Merkel Defies China, Says She Would Meet Dalai Lama Again" *Spiegel Online International*, 12 Mart 2008, <https://www.spiegel.de/consent-a-?targetUrl=https%3A%2F%2Fwww.spiegel.de%2Finternational%2Fgermany%2Ftibet-dispute-merkel-defies-china-says-she-would-meet-dalai-lama-again-a-547029.html&ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Sputnik News (2019). "Çin'e ticari çıkarma yapan Merkel: Hong Kong'da yasay-la garanti edilen hak ve özgürlükler korunsun" Erişim Adresi:

<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201909061040109438-cine-ticari-cikarma-yapan-merkel-hong-kongda-yasayla-garanti-edilen-hak-ve-ozgurlukler-korunsun/> Erişim Tarihi:10 Ocak 2021

Staack, Michael (2000). *Handelsstaat Deutschland: Deutsche Aussenpolitik in einem neuen internationalen System*. F. Schöningh.

Staack, Michael (2007). "Deutschland als Wirtschaftsmacht". içinde (Ed. S. Schmidt, G. Hellmann, ve R. Wolf), *Handbuch zur deutschen Außenpolitik* (ss. 85-97). VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-90250-0_5

Tibi, Bassam (2002). *Europa ohne Identität? Leitkultur oder Wertebeliebigkeit* (3. Baskı, aktualisierte Taschenbuchausg). Siedler.

Wagner, Wolfgang, Boekle, Henning ve Rittberger, Volker (1999). *Normen und Außenpolitik: Konstruktivistische Außenpolitiktheorie*. <https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/handle/10900/47198>

Wendt, Alexander (1992). *Anarchy is What States Make of it: The Social*

Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.

Wendt, Alexander (1994). Collective Identity Formation and the International State. *American Political Science Review*, 88(2), 384-396.

<https://doi.org/10.2307/2944711>

Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics* (1. baskı). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>

Wendt, Alexander (2012). Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi (Birinci basım : Eylül 2012, C. 4). Küre Yayınları.

Wolff, Jonas (2013). Democracy Promotion and Civilian Power: The Example of Germany's 'Value-Oriented' Foreign Policy. *German Politics*, 22(4), 477-493. <https://doi.org/10.1080/09644008.2013.853043>

Woyke, Wichard (2000). Außenpolitik. İçinde U. Andersen & W. Woyke (Ed.), *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland* (4., völlig überarb. und aktualisierte Aufl., Lizenzausg). Bundeszentrale für Politische Bildung.